

ностите за адекватния пренос на ценности и смисли, произтичащи от спецификата на приемащия културния контекст.

Доц. Йордан Георгиев (*The Helmholtz-Zentrum Dresden-Rossendorf, Germany*) постави в центъра на изследователското си внимание близостта в посланията и вижданията за света между съвременната физика и Източната мъдрост (*Contemporary Physics and Eastern Wisdom*). Добре подготвен и в двете сфери, утвърден специалист в областта на физиката, той убедително представи идеите за единството, взаимодействието, променливостта и обвързаността като еднакво споделяни, макар и в различни форми както от модерната физика, така и от Източното световъзприятие. Така той хвърли мост между традицията, древността, архетипите и модерната съвременна наука.

Взаимосвързаността и взаимодопълняемостта на изнесените доклади създаде благоприятна идейна и емоционална атмосфера за плодотворната дискусия, финализираща форума.

КОСТА БЕНЧЕВ ЕДНА ИСТОРИКО-СИСТЕМАТИЧНА МОНОГРАФИЯ ОТ ПРОФ. НИКОЛАЙ МИЛКОВ

Професор **Николай Милков** от Университета на Падерборн в Северен Рейн-Вестфалия не се нуждае от особено представяне, бидейки един от малцината философски автори от български произход, реализирали се зад граница и като изследователи, и като преподаватели (новата му книга е със заглавие *Философия логического атомизма*. 2018. Санкт Петербург: „Наука“, 209 с.).

За целите на протокола може да се отбележи, че освен като преводач на първите текстове от Витгенщайн в България в края на 80-те години на XX век, под перото му освен известните монографии по история на новата британска философия и антологията с произведения на логическите емпиристи от Берлинската група, са излезли още: цялостно проучване на Витгенщайн¹, както и (през последните години) множество специални статии, очертаващи интереса му не само към канонични авторитети от типа на Фреге, Ръсел, Витгенщайн или Хусерл, но и към (все още: за съжаление) по-слабо познати фигури като Лотце, Brentano, Шумпф, С. Стебинг, Леонард Нелсон, Хемпел, Райхенбах и други².

Тъй като подобни публикации, с българска в тях „връзка“ на чужди езици, са рядкост (както – на книги, така и на по-кратки текстове), то още по-

¹ Kaleidoscopic Mind: An Essay in Post-Wittgensteinian Philosophy, Amsterdam/Atlanta (GA): Rodopi, 1992, pp. 412+x. / The Varieties of Understanding: English Philosophy since 1898, 2 vols., Frankfurt–New York: Peter Lang, 1997, York: Peter Lang, 1997, vol. 1, XXXII and 521, vol. 2, xii and 359. / A Hundred Years of English Philosophy, Dordrecht: Kluwer (Philosophical Studies Series, vol. 94), 2003, x+302 pages, / The Berlin Group and the Philosophy of Logical Empiricism (Boston Studies in the Philosophy and History of Science, vol. 327), Eds. N. Milkov and V. Peckhaus, Springer, 2013.

² <https://philpapers.org/s/Nikolay%20Milkov>

интересно е, че Милков сега публикува голям текст не на обичайно познатите на читателите му западни езици, а – на руски; езикът, на който авторът е написал всъщност тази своя дисертация си през 1982–1983 г. в МГУ под егидата или просто в компанията на водещи имена като А. Богомолов, А. Зотов, И. Нарски, А. Грязнов и Е. Смирнова. Може да се съжاليا, че – първо – книгата едва ли ще бъде достъпна оф-лайн за българската публика; и второ – че по-младите колеги надали вече владеят руски език, за да могат да се запознаят по-добре със съдържанието ѝ. Това е така не само защото и Ръсел, и Витгенщайн са структуро-определящи³ за парадигмата на философстване през XX век⁴ (и то не само в т.нар. „аналитична“ школа), но и защото въпреки вече позамрелите родни дискусии около вътрешния, вътрешно-външен или външен характер на категорията „отношение“ интересът към тях е стабилен в последно време⁵, тъй че книгата на проф. Милков би запълнила една едновременно и актуална, и перспективна у нас ниша.

Както сам, прекалено скромно, Милков отбелязва в богатия си на фактология Предговор, произведението му не е със само антикварна стойност, тъй като съдържа достатъчно свидетелства, че в епохата от края на социализма е имало живи рецепции на западната мисъл в „Източния блок“. При това не само под тривиалната рубрика, тогава известна като „критика на буржоазната философия“; че дори в по-тесния обмен на идеи и материали с останалия свят е било не само възможно, но – и действително български автори да се съизмерват с колегите си и на Запад, и на Изток, както и че „Философия на логическия атомизъм“ съдържа в една или друга форма идеи, представляващи интерес сами по себе си и проследени във връзка със собствения научен път на Милков⁶ по отношение съвременните тълкувания и доразвивания на съответни положения. Книгата не просто поднася виждания отпреди няколко десетилетия или само документираща институционал-

³ Но не само те, тъй като такъв е и Уайтхед, интересът към когото се проявява засилено напоследък във връзка с чисто „франкофонски“ теми като процесуалност, неидентичност, различие, плурализъм и др. под. в онтологията/онтологите. Няма нужда да споменаваме и за влиянието, което оказва идеята за езиковите игри на Витгенщайн, както и модификацията ѝ в концепта за речевите актове и за присъствието и на двете тези понятийни оръдия в кутията с инструменти отвъд Ламанша след средата на 70-те години на XX век. Съвързване на различни теоретични подходи, включително през анализа на пространството и модалностите, е характерно и за австралийските параконсистентни меролози като Прийст и Ф. Казати, и за италианските онтолози като А. Вардзи и Р. Казати, и за „манчестърската“ група около Саймънс, Смит и Мълиган, и за обектно-ориентиранияте спекулативни реалисти като Харман, Мейясу и Гарсиа.

⁴ Milkov N. – Russell and Husserl (1905–1918): The Not-So-Odd Couple. // Peter Stone (ed.) *Bertrand Russell's Life and Legacy*. Wilmington, DE: Vernon Press, 73–96 (2017).

⁵ Познати са например книгите на Н. Богданов, А. Лозев, А. Кънев.

⁶ Milkov N. 2013. The Joint Philosophical Program of Russell and Wittgenstein and Its Demise / *Nordic Wittgenstein Review*. Vol. 2, 81–105. Milkov N. 2004. The Meaning of Life: A Topological Approach. // *Analecta Husserliana*. Vol. 84, 217–234. Milkov N. (2001). Tractarian Scaffoldings, *Prima Philosophia* 14, 399–414. Milkov N. 2016. The 1900-Turn in Bertrand Russell's Logic, the Emergence of His Paradox, and the Way Out, *Siegener Beitrage zur Geschichte und Philosophie der Mathematik* 7/2016, 29–50.

ното „раждане“ на един тогава още много млад учен, но и е преработена, като е обогатена с допълнителни референции (както към нейния автор, така и към други източници) след 1983 г. Това дава възможности за сравнение как са се променяли във времето интересите и възгледите на проф. Милков, а и самият той достатъчно информативно указва какво, как и къде е било доразработено по-късно от него.

Написана увлекателно (доколкото е възможно при подобни абстрактни теми) и с ясен и свеж изказ, книгата на Николай Милков е разчленена на Въведение и на две глави (посветени респективно на Ръсел и Витгенщайн), след които идва мястото на Заключението. В нея успешно съжителстват някои едрамашабни построения и заключения с внимание към подробностите. Като три приложения са публикувани резюме, на практика – тогавашен автореферат, и две статии, ценни със собствените си характеристики: едната е за първата епистемологическа теория на Ръсел, а втората е за понятието „причинност“ у Хюм. Първата статия сбито представя развитието в периодите на Ръселовата мисъл във връзка и с обществените събития и с биографични данни от живота на британския философ въз основа на неговия по-късно станал прочут с незавършеността си заради критиката от страна на Витгенщайн ръкопис („Теория на познанието“ от 1913 г.). Тя завършва с три аргумента против „абсолютния феноменализъм“ от гледна точка на индивидуалната памет, математическата индукция и теорията на дескрипциите. Втората статия кратко, но убедително излага фундаментални сходства между пространствено⁷-времените измерения на сетивния опит и абстрактното мислене чрез въведеното анти-репрезентационистко и изглеждащо плодотворно понятие за „подреденост“, което пък е изтъкнато в една едновременно феноменологическа и мереологическа „светлина“. Впрочем, толкова трудно ли е да се отдадем на изкушението да приемем тази втора статия за tout court подозрително близка до неутралния монизъм⁸, който пък обаче (вероятно именно заради това?) не е разгледан *in extenso* в самата дисертация?

Що се отнася до основния текст, то няма как да не отбележим, че в първата глава на книгата (посветена на Ръсел) проф. Милков отбелязва три етапа в развитието на възгледите на британския баща на аналитичната философия, а именно: I.) ранен първи етап на Ръселовия логически атомизъм (в широк смисъл, и близък до по-късния логически позитивизъм – напр. след „Принципите на математиката“ от 1903 г., но и преди „За обозначени-

⁷ Интересът на автора към пространството е не само траен, но се разпростира впоследствие и към по-„екзистенциални“ теми: Milkov, N. 2004. *The Meaning of Life: A Topological Approach*. // *Analecta Husserliana*. Vol. 84, 217–234.

⁸ „Илюзията, че съществуват много възможни светове, е резултат от нашето *незнание* на законите, които са конституирали този свят [...] Ограничеността на нашето знание по отношение емпиричните факти е едно безспорно положение, а това именно Хюм представя като откритие [...] Освен това, няма може да се твърди, ... че математическото знание е абсолютно и че то не може да бъде коригирано в процесите на мисловния опит?“ (с. 205); Това, че не знаем причините на много неща, „е свидетелство за нашето незнание, но не и за произволността на сетивния ни опит“ (с. 206).

ето“ от 1905 г. В този първи етап основен е аналитичният метод, както и влиянието на Майнонг, осезаемо в понятието за субсистиране). II.) Преход към втори етап в навечерието на Първата световна война (в който основното са материалната импликация и аксиомата за екстензионалността, временно засенчени от определените описания и от пропозиционалните функции). III.) Самият втори етап, застъпен в разгара на войната (засягащ окончателното възцаряване на материалната импликация като ориентир в разликите между атомарно и молекулярно изказване, както и – особено важната и до ден-днешен област на т. нар. „отрицателни факти“), но – и маркиране придвижването към „неутралния монизъм“ през 1919 г.

Във втората глава на книгата, която е посветена на Витгенщайн, Милков – очаквано – разглежда предимно Трактатната и пред-Трактатната (отразена в „Дневниците“) фаза. В книгата отсъстват⁹ характерните за тогавашната „политическа коректност“ идеологическа обремененост, и тя предпоставя известна запознатост у читателите с възгледите на обсъжданите автори или поне със смисъла на повечето използвани термини, тъй като представлява понятийна реконструкция и текущ коментар върху подбрани оригинални текстове. Тук, по-долу в нашия отзив за „Философия на логическия атомизъм“, ще се спрем накратко върху някои тези, доводи и пояснения, направени от страна на проф. Милков.

И така, що се отнася до Ръсел, без да претендираме за преразказ, за сумарно представяне или за препредаване на основното в труда на проф. Милков, бихме желали да отбележим някои от акцентите. Разработката на Милков в цялото си протежение се опира върху краен брой добре очертани „репери“ – това са: повлияването на Ръсел от неохегелианството на британските идеалисти в посока монизъм и важността на логиката за метафизиката, вниманието към приоритета на отношенията пред субектно-предикатната форма като сводимост на второто към първото, темите за самоочевидността и за яснотата, разликата между имена и изречения при съизмерването на тези двете със съответстващите им именуване (и в двата случая!); въпросът за това дали има разлика и в какво точно се състои тя, ако я има, между екзистиране и субсистиране в смисъла на Майнонг, за различните варианти на епистемологически „изоморфизъм и за източника на първичните данни в/на опыта, който дори да фигурират в различни периоди от работата на Ръсел под нееднакви имена (като пряка запознатост, като *sensibilia*, като усещане) си остава неотменяем като теоретически импулс. Съвсем грубо щрихирано, тезата на Милков е, че в първия си атомизъм Ръсел работи с универсалии от Платонов тип, представен в „Принципи на математиката“, че във втория си атомизъм след 1905 г. той се ориентира към описанията (на индивиди) от едноименната статия в “Mind” с помощта на

⁹ С изключение на почти неутралните терминологично споменавания на „относителната“ срещу „абсолютната“ истина (три пъти) и на „практиката като критерий за истината“ (два пъти), нямат особено значение и няколко дребни печатни грешки в текста на книгата.

предикатната логика (тук авторът предпочита термина „формална импликация“), докато в третия си атомизъм под влиянието на Витгенщайн се насочва към основанията на истинността и прави опити да конструира дедуктивна граматика на изкуствения („свършения“) език посредством екстензионалността и материалната импликация. Всичко това става преди засиленият му интерес към епистемологията да бъде критикуван в частта за истината като предмет на структура от многоместни съждения от неговия ученик Витгенщайн и само за да се насочи в началото на 1919 г. към критикуващия понятието за субстанциален „субект“ анализ на съзнанието и към покъсния си труд, посветени на значението, истината и езика (1940).

Аналогично относно Витгенщайн внимание заслужава обръщането към следните, направени от Н. Милков разработки: връзката между „Дневниците“ и „Трактата“, присъствието в Трактата на унаследени от Дневниците положения, тройствената класификация на изразяването – чрез наука, изкуство и религия (класифицирани посредством отношението към времето/вечността и цялото/частите като координати), наблягането върху априорността и върху интелектуалната интуиция и върху сходството между геометрия и логика у Витгенщайн, както и върху постоянно рекуриращата от епохата на Просвещението до наши дни връзка между сетивност и естетика; върху априорността и разработването на теория на символите като реакция срещу Ръсел и на теория на формите (при което учението за тавтологичността на логиката преминава в учение за показването, което пък от своя страна после преминава в учение за образите) като реакция срещу Фреге, както и открояването на свързването на двете тези теории в една трета такава, в теорията на образите с нейното „налагане на модели“ (подобно на мащабиране) върху действителността. Както е и в случая с Ръсел, тук има повтарящи се репери – за уникалността на света, за субстанцията, за превръщането на философията през метода от учение в дейност, за връзката на всеки предмет с всеки друг предмет, за липсата на логически константи „в света“ и за „фактите“ като противопоставени на „нештата“.

Интерес представляват и засегнатите от автора пристрастия както на Ръсел, така и на Витгенщайн към „здравия смисъл“, доколкото за единия то е повече свързано с индивида опит, а при втория е неразбираемо извън общуването с други индивиди, както и подходящото очертаване на силуетите на двете големи интелектуални фигури – Бърtrand Ръсел и Лудвиг Витгенщайн (вкл. с един кратък текстови намек *en passant* за ролята на музикалното у философа от Виена) при сгодни случаи и на социалния живот, случващ се върху стремително променящите се карти на до- и на следвоенните „Европи“.

Историко-систематичната монография на проф. Милков на практика съдържа десетки¹⁰ идеи и аргументи, които няма как да се поддадат на изло-

¹⁰ Като ключови за нас се открояват положения, обсъждани на с. 24, 28, 31, 40, 43, 46, 49–51, 53, 56, 61, 63–64, 66, 68, 71, 73, 77, 87, 89–91 (за Ръсел) и 97, 99, 104, 106–107, 109, 111, 113–114, 116–118, 120–121, 123, 128–129, 131, 134–137, 139, 141, 143–146, 148–150, 155–157, 159–165 (за Витгенщайн).

жение в ограничения обем на един „отзив“. Пряко запознаване с тях само може да бъде препоръчано на работещите в тази и в съседните на нея сфери у нас.

МАРИЯ ГРОЗЕВА-МИНКОВА РЕКЛАМАТА – ЕДИН ПО-РАЗЛИЧЕН ПОГЛЕД

Когато се пише за реклама, основният акцент обикновено е поставен върху това как се съставят рекламни текстове или как се подбират рекламни слогани, за да бъдат те по-запомнящите се и по-въздействащи от психологическа, социална или културна гледна точка. В своята книга „**Езикът на рекламния слоган. Немско-български паралели**“ **Гергана Фъркова** ни предлага един по-различен поглед върху заобикалящите ни и често дразнещи реклами, а именно езиковите средства и похвати, използвани за постигането на търсения ефект върху потенциалните потребители.

Авторката подхожда към проблема интердисциплинарно, включвайки и постиженията на невромаркетинга, респ. на невролингвистиката, социолингвистиката и междукултурната прагматика. Рецензенти на разглежданата монография (издание на ФънТези, София, 2018 г., 247 стр.), са **доц. д-р Ренета Килева-Стаменова** и **проф. д-р Николай Михайлов**, а научен редактор – **доц. д-р Майя Долапчиева**. Трудът е добре структуриран в 11 раздела, като първите пет разискват въпроси за същността на рекламната като вид комуникация, слогана и неговите характерни особености. В шести раздел последователно са разгледани на фонетично, морфологично, словообразователно и синтактично равнище езиковите особености на слогана. Изследването стъпва на богат емпиричен материал, чиито параметри, за съжаление, не са посочени, така че не става съвсем ясно дали двете негови части – българоезичната и немскоезичната – са съпоставими като обем и хронологични граници.

Гергана Фъркова съсредоточава вниманието си върху същността на рекламната като вид комуникация, езика на рекламната и рекламния слоган. В тази връзка е разгледан подробно моделът на петте „М“ (Kotler/Keller 2012), който ясно илюстрира основните параметри на рекламната и спецификата на нейното въздействие. Въз основа на направения преглед на определенията за реклама е изведено основното предназначение на рекламната: „да създава добавена стойност“. За постигането на тази цел рекламната, респ. рекламният слоган, използват различни стратегии и езикови похвати, откъдето следват и задачите на изследването.

Тъй като то е адресирано към широк кръг ползватели, би било препоръчително някои от понятията, с които авторката работи в изложението по-нататък, да бъдат дефинирани (например *слоган*) и разграничени синонимни употреби като *девиз*, *лозунг*, *рекламно изречение*. Това би улеснило читателя, който проявява интерес към рекламната и нейния език, но не е лингвист или специалист в областта на рекламната.